

B. J. Spinoza

Spinoza Kring Soest

MANNEN ROND SPINOZA

Lezing door Henri Krop

19 oktober 2019

Opgetekend door Gonny Pasman - Sakkers

B. J. Spinoza

Spinoza Kring Soest

Deel 1

De gebroeders Koerbagh

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

Adriaan Koerbagh

Een van de mannen uit de kring rond Spinoza was Adriaan Koerbagh die op 15 oktober 1669 in het rasphuis te Amsterdam overleed. Deze lezing valt dus precies in de dagen tussen zijn overlijden en begrafenis. 2019 is dan ook uitgeroepen tot het Koerbaghjaar, een reden te meer om in deze lezing volledig aandacht aan hem te besteden.

Wie was Adriaan Koerbagh eigenlijk?

De familie Koerbagh waren : emigranten van uit Korbach (Hessen). Stad lid Hanse.

Vader Hans Koerbagh (†1644) was plateelbakker. Hij maakte geglazuurd en gekleurd aardewerk, wat in die

B. F. Spinoza

Spinoza Kring Soest

tijd gretig aftrek vond bij de elite. De familie was daardoor een behoorlijk gefortuneerd.

Adriaan Koerbagh *1633 was het achtste en zijn broer Johannes Koerbagh *1643 het negende kind.

Dit is het liber amicorum van Johannes waarin Adriaan heeft geschreven. De bovenste regel is in het Hebreeuws. Hieruit blijkt dat Adriaan zich deze taal had eigen gemaakt, omdat hij de bijbel in zijn oorspronkelijke staat wilde lezen. Zijn interesse om dat te kunnen kwam voort uit zijn overtuiging dat wat daarin stond niet klopte en hij dat openbaar wilde maken.

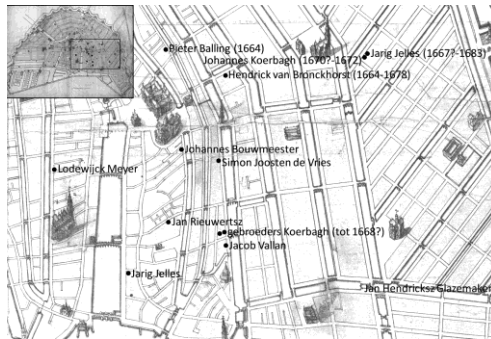
Rechts ziet men het familiewapen van de Koerbaghs met

B. d. Spinoza

Spinoza Kring Soest

onderin de rijksadelaars, die hun afkomst uit Duitsland benadrukte.

Afbeelding 6. Kaart van Amsterdam met woonplaatsen van leden van Spinoza's kring.

De vriendenkring van Spinoza woonden allemaal in dezelfde straal in Amsterdam en opvallend ook in huizen die eigendom waren van de familie Koerbagh. Dat bood hen een bepaalde bescherming, want daardoor waren ze vrij om allerlei dingen te schrijven en te bespreken zonder dat de overheid hen daarop kon aanspreken of er een verbod op kon leggen. Verder zien we dat de familie Koerbagh rijk was.

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

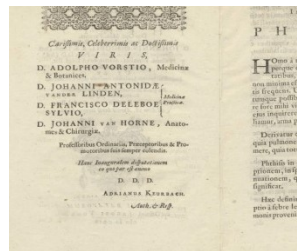
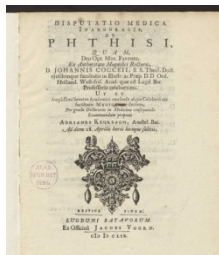
Om tot de universiteit te worden toegelaten moesten de gebroeders Koerbagh latijn leren. Er wordt verondersteld dat ze daarvoor de Latijnse school van Franciscus van den Enden hebben bezocht, maar die school werd pas opgericht in 1652, maar dat is onwaarschijnlijk, omdat ze zich in 1653 inschreven aan de universiteit van Utrecht. Johannes koos voor theologie en Adriaan voor geneeskunde en rechten. In 1656 stapten ze over naar de universiteit van Leiden, waar Adriaan in 1659 in de geneeskunde promoveerde en in 1661 in rechten. In Leiden vierde op dat moment de leer van Descartes hoogtij en daardoor en ook door de studie theologie van Johannes zijn ze beiden waarschijnlijk geradicaliseerd. Theologie was namelijk niet alleen actueel, maar had ook de consequentie dat men daarvoor lid van de staatskerk moest zijn. Er was op dat moment een religieuze verdeeldheid - ook binnen de 'publieke kerk' - en dat conflict kon volgens Koerbagh alleen opgelost worden door het gebruik van de rede. Dan konden de maatschappelijke problemen worden opgelost .

B. J. Spinoza

Spinoza Kring Soest

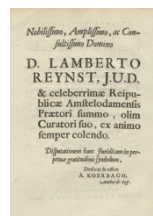

Medische promotie

Een van de promotieonderdelen was Koerbagh stelling dat koorts geen geneesmiddel tegen ziekte was, zoals tot dat moment werd verondersteld. Zijn stellingen baseerde hij echter alleen op speculatie en niet op onderzoek.

Juridisch promotie

Zijn juridische promotie is opgedragen aan Lambert Reijnst, die vanaf zijn vijfde na het overlijden van zijn vader de voogd van de beide broers werd. Reijnst was

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

de beide broes zeer toegedaan en zij beschouwden hem ook als een tweede vader. Hij was echter ook de schout van Amsterdam en zou in die hoedanigheid later toch mede het vonnis over zijn pleegkind uitspreken.

Dit pamflet is het eerste teken van de radicalisering van Koerbagh. Het is geschreven onder zijn pseudoniem Vrederijk van Waarmont, dat hij ook bij zijn latere werken gebruikte.

In 1663 veranderde de Staten van Holland het predikantsgebed aan het eind van de dienst. De prins van Oranje werd er uit gehaald, want die was allang geen stadhouder meer. Voortaan stonden de Staten van Holland op de eerste plaats, direct gevolgd door de Staten Generaal. Er ontstond hierover een groot conflict.

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

Daarnaast vormde ook het gebruik van de rede aanleiding tot hun radicalisering. In de gravure rechts vormt het ongedierte, dat synoniem voor de passies staat, de bedreiging. Zij leiden tot de moord op de goede vaderlanders.

De hiërarchie van de farizeeën en pauselijke geestelijkheid bedriegt met hun eigen heerszucht het volk.

De oplossing hiervoor ligt volgens Koerbagh in de afbraak van deze hiërarchie en het onderwerpen van de kerk aan de staat. Koerbagh meent dat aan te kunnen tonen in de bijbel, waar bij Mozes, Aaron, David, Salomo en Paulus ook de overheid ook in de kerk alles bepaalt.

In het pamflet staat ook Oldenbarnevelt afgebeeld, die veroordeeld werd om iets wat op dat moment nog geen misdaad was. Iets wat alleen kan gebeuren als de kerk niet ondergeschikt is aan de overheid.

B. J. Spinoza

Spinoza Kring Soest

Aenspraec aen den Leser.

der Reformatie, voor Ketteren en Oproermakers uyt te schelden, en als soodanige wreedelick, tot galg en rad, vuur en swaerd, te doemen, d'eenvoudige gemeente van de Gereformeerde Leer afgeluchter, zijnde door sulck lasteren en calumnieren, die, doe soo nootnoodighe Reformatie by veel verhaet, en by de meeste (om datse de Heylighejd, hunner Prelaten, Bisschoppen, Cardinaelen, ende andere Geestelickhejd, noch der selver oprechthejd, hebben darven in twijffel trecken, niet vermoedende dat onder dat Masquer van schijnheylighejd, niet dan haet, bitterhejd, ambitie, opgeblasene boegmoet, en andere boose passien, in haer waren, predominerende) soo is hier door (seg ick) de Reformatie, by de meeste menschen verworpen, en als een nieuwighejd en ketterse verhaelt: en om niet veel exempel en op te halen; soo staet mer eens, noch geen halve eeuw, te rug; wat en hebben die vuurige beten, van bitze lastermonden, in die laatste tijden anno 1618, 1619. &c. in dit ons Vaderland, niet al ge-effectueert! Heeft men doe niet de Trouwverrigheste Patriotten, om de Voorstam en forghvuldige Maintinut vande Wichtige Regeering van Holland en West-Friesland; eerstelijck door smadig lasterschriften en vileyne leugenen by de Ingeleeten verhaet gemaect; daer na onder de naam van * de Religie geperturneert te hebben (de gewoone pretexten van 't Joodische en Koemische Pharisaeisme, en alle dergener, die sels factien, veranderingen, in de Religie voor hebben) trouwlooflick sien aentasten, naeuw opluyten, en eyndelick ongehoort door een nieuwt opgeworpen Bloedrecht, en onwettige partydige Rechtbank, valschelick veroordeelen, onrechtvaerdigh vermoorden, sommige eeuwighelick incarcereren, de meeste onwettigen, buytens tijds, uyt de regeering stooten, en soo voorts den gantschen Staet, ronderste boven keeren? Van de verfooring en Gruwel der verwoelling in de Kercke, het onrechtvaerdigh deporteren, condemnieren, tyrannighlijck verdrijven en verbannen vande getrouwte Gereformeerde Kercken-dienaren, om de voorstam der Waarhejd, ende desijne van derrechte Reformatie, daer soo veel bloets om geplenght was, van dit alles (seg ick) en wat dies meer is, en spreek ick noch niet; alles door de bevighejd, ambitie der Kerckelijcken, doe ter tijd gestoockt en aengerecht, om tot haer gepretendeerde hierarchie over de Kercken en collateralen tevens de H. Overghejd; want dat de Praedestinatie niet den aenkleven van dien, mer het pretext is geweest, sal ick U klaer doen blijken: De voorgemelde palquillen, met

alle

* 121. 1. principelste punt van beschuldiging in de sententie van Barneveldt, Grooten, &c.

Digitized by Google

In het tweede deel van dit pamflet wordt de lijn getrokken van mensen die de geestelijkheid de macht over de overheid geven.

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

„Toen ik boven zei dat zij die de staatsmacht in handen hebben als enigen het recht hebben tot alles, en dat alle recht uitsluitend van hun beslissing afhangt .. , bedoelde ik niet slechts het [profane] positief recht, maar ook het heilige recht. Want ook van dit laatste moeten zij de vertolkers en verdedigers zijn. Dit is het wat ik hier uitdrukkelijk wil vastleggen en waarop ik in dit hoofdstuk in het bijzonder wil ingaan, en wel omdat er zeer velen zijn die pertinent ontkennen dat dit recht betreffende godsdienstzaken de hoogste overheden toekomt en die hen niet als vertolkers van het goddelijk recht willen erkennen Zo komt het ook dat ze zich de vrijheid aanmatigen de overheden te beschuldigen en door het slijk te halen, ja hen uit de kerk te bannen zoals eens [bisschop] Ambrosius keizer Theodosius.”

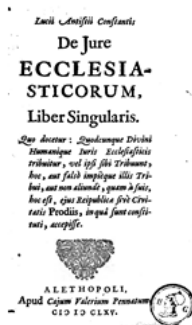
In dit gedeelte uit het TTP 19 refereert Spinoza aan Ambrosius, die Theodosius verbande uit de kerk omdat hij 10.000 mensen had vermoord.

B. F. Spinoza

Spinoza Kring Soest

'Lucius Antisthus Constans

1. In de natuurtoestand is iedereen vrij, doordat ieder in dezelfde mate een deel van de goddelijke macht bezit.
2. De burgerlijke samenleving komt tot stand doordat ieder op basis van een verdrag zijn rechten overdraagt aan een of meer soevereinen – de anonieme auteur noemt hen *prodii*, dat wil zeggen regenten. Deze ontvangen de goddelijke macht die ieder in de natuurtoestand had en zijn daarom *pro-dii* – op aarde regeren zij als goden (*dii*).
3. De rechten van de geestelijken zijn om deze reden afgeleide rechten. De kerk dient volledig ondergeschikt aan de staat te zijn.
4. In tegenstelling tot Hobbes onderscheidt de anonieme auteur tussen de externe en de interne religie. De eerste is de godsdienst als maatschappelijk fenomeen. Hier handelt men op basis van waarschijnlijkheid en stelt men niet de vraag naar de waarheid van Gods voorstellingen en religieuze praktijken, maar naar het nut voor het behoud van de staat en zijn burgers.

In dit pamflet wordt Spinoza's visie over natuurrecht en samenleving beschreven en zijn stelling dat ten behoeve van de samenleving de burgers hun macht overdragen aan de staat. *Prodii* betekent overheid en staat voor "vertegenwoordiger van God op aarde". Het overdragen van de macht aan de staat werd dan ook vergeleken met het overdragen van de macht aan God. De overheid werd dan ook gezien als God en daardoor was de kerk automatisch ondergeschikt aan de overheid.

B. F. Spinoza

Spinoza Kring Soest

Een vergelijking tussen de levens van Adriaan en Johannes.

Johannes

1659 studie Groningen
 1660 proponent Amsterdam
 1663 promotie Groningen
 1666 melding na huisbezoek van predikant bij Koerbaghs aan kerkeraad vanwege niet-rechtzinnige opvattingen: ontkenning goddelijkheid Christus en spinozistische definitie van God.
 Accepteerde *in fundamentalibus* echter synode van Dordt.
 1668: weer voor kerkeraad vanwege bezoek aan collegianten. 10 mei arrestatie. 27 juli vrijspraak. 10 oktober 1668 verlies preekconsent.
 1668-1671 Herhaaldelijk aanwezig bij bijeenkomsten van collegianten
 1672 dood.

Adriaan

1664 't Nieuw Woorden-boek der Regten
 1668 *Een bloemhof van allerley lieflijkheid sonder verdriet geplant door Vreederijk Waarmond, onderzoeker der waarheid ... of een vertaaling en uytlegging van al de Hebreusche, Grieksche, Latijnse, Franse, bastart-woorden*
 1668 1 maart inbeslagname oplage Bloemhof.
 Vlucht naar vrijstad Culemburg.
 3 mei bezoek aan Utrecht om drukker te betalen en aan te sporen druk voort te zetten.
 7 mei inbeslagname manuscript *Een ligt*
 17 juli arrestatie Adriaan in Leiden
 27 juli vonnis: 10 jaar Rasphuis; f 6000 boete; 10 jaar verbanning uit Amsterdam.
 15 oktober 1669 begrafenis Adriaan Koerbagh

B. J. Spinoza

Spinoza Kring Soest

't NIEUW WOORDEN-BOEK

Der
REGTEN,
Ofte een
Vertaalinge en Uytlegginge

Van
Meest alle de Latijnse woorden, en wijze
van spreken, in alle Regten en Regts-
geleerders Boeken en Schriften
gebruikelijk:

Ten deele uyt de Schryften van de Heeren
H. en W. de GROOT,

en andere versamelt en by een gestelt,
Ende
Ten deele nu eerst uyt het Latijn in 't Neder-
duyts tot dienst en nut van alle Practijcs
en Liefhebbers overgeleedt,

Door
M. A. K.

AMSTERDAM.

By de Weduwe van Jan Hendrick Boom, Zoon,
Boekverkoopster op de Cappel by Jan Rieuw.
Druyck-Plaats in de Stree-Straet 1704.

Voor zijn werk Bloemhof publiceerde Adriaan eerst nog het Nieuw Woordenboek der Regten, Waarschijnlijk deed hij dit samen met Lodewijk Meijer, die ook met zo'n boek bezig was, maar het zelf niet publiceerde.

B. F. Spinoza

Spinoza Kring Soest

Bloemhof.

Titelpagina in zelfde exemplaar

**Een Bloemhof van aller-
ley lieflijchheid sonder verdriet**

Opmaat van

**Pederdyk Waarenmond / onder-
soeker der waarheyt /**

*Wat niet en dienst hem al die geen die het niet
en dienst niet te denken wil.*

*Of een vertaaling en opzetting van al de Be-
lydenen / Geschieden / Koningen / Prinsen / en an-
dere bynamen bystaen / waerom en wijlen van
Spinoza die 't welk te beklaagen is / hoe inde
Scheppingen / regtspreken / gemeen-
samen / en in andere handlen en verken-
ningen / en ook in het begrippe geboort van Spino-
za / inde Bloemhof van lieflijchheid waeren.*

*Schijnt te leyden byz. Voorhaert onder-
lijp. In 't jaer 1668.*

**Een Bloemhof van aller-
ley lieflijchheid sonder verdriet**

Opmaat van

**Pederdyk Waarenmond / onder-
soeker der waarheyt /**

*Wat niet en dienst hem al die geen die het niet
en dienst niet te denken wil.*

Of

*En vertaaling en opzetting van al de Be-
lydenen / Geschieden / Koningen / Prinsen / en an-
dere bynamen bystaen / waerom en wijlen van Spino-
za die 't welk te beklaagen is / hoe inde
Scheppingen / regtspreken / gemeen-
samen / en in andere handlen en verken-
ningen / en ook in het begrippe geboort van Spino-
za / inde Bloemhof van lieflijchheid waeren.*

van

**Mr. J. J. Waarenmond / regtsprek-
en gemeen.**

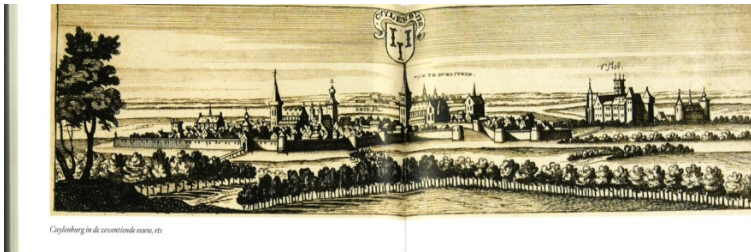

*Schijnt te leyden byz. Voorhaert onder-
lijp. In 't jaer 1668.*

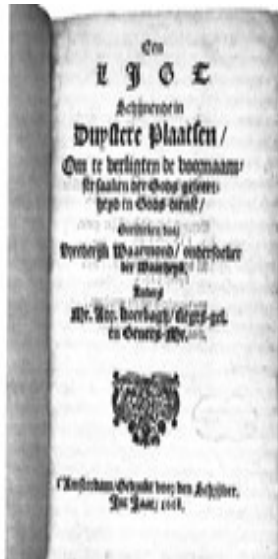
Vier jaar later verscheen zijn woordenboek Bloemhof. Hij schreef twee versies, een onder zijn pseudoniem en een onder zijn eigen naam. Dat deed hij om bij een eventueel proces over het boek onder zijn eigen naam het hoofd te kunnen buigen, terwijl in die tussentijd het boek onder zijn pseudoniem, de wereld ingestuurd kon worden. Hij wachtte echte het proces niet af, maar vluchtte naar de vrijstaat Culemborg.

B. F. Spinoza

Spinoza Kring Soest

Tijdens zijn verblijf in de vrijstaat Culemborg schreef hij zijn tweede werk: *Ligt*

Ligt, achtervoet vanderhoeft op de pijk van de Godevot van Godevot van Godevot

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

Dit leidde uiteindelijk tot zijn veroordeling en straf.
Een greep uit Bloemhof en Ligt, waar men over viel:

1. Wetenschap in het Nederlands / Volksverheffing
in politiek en kerk.

Dat de Grieken tot grote wetenschap en geleertheid zijn gekomen, is niet zeer verwonderens waardig: dewijl die niet van noden hebben gehad eens anders taal of talen met grote kosten en nog groter moeiten, en met verlies van enige jaren levens tijd, te leren: want zij allerlei kunsten en wetenschappen hebben geschreven gehad in hun eigentaal, en dezelve hebben zij in hun eigen taal geleerd. Maar het is groter verwondering, dat enige onder ons, die voor eerst een andere taal of talen met grote kosten, en nog groter moeiten ... tot zo grote geleertheid en wijsheid in allerlei kunsten en wetenschappen zijn gekomen, dat ze niet alleen de Grieken zijn gelijk geworden in kennis en verstand . Daar door vrijheid: „dat alles op ’t heerlijkst eens in onze Nederduitse taal mocht voor den dag komen, en dat al die duistere en vreemde bastaard woorden verworpen worden, om meer en meer met gemak in kunst en

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

wetenschap te kunnen voortgaan.” ..maar zullen alleen dat voortbrengen, dat de Staten van Holland eertijds de Graven van Holland, die uit Beieren, Henegouwen, of Bourgondië, daar men geen Nederduits spreekt, afkomstig waren, voor een wet, die zij nevens andere wetten mede moesten bezweren na te komen, opleiden, dat zij alle zaken 's Lands stand rakende in goed Nederduits moesten verhandelen, en inzettingen, bevelen, wetten of voorrechten mede in die zelfde taal, op dat ze van een iegelijk zouden kunnen verstaan worden, laten beschrijven. Zij kunnen zelfs eens by hun zelfs oordeelen, wat van de zaak zij. Veel minder voegt het de Godgeleerde in hun schriften en vermaningen tot de gemeenten en in de gantse Godsdienst, zodanige vreemde onverstaanbaare woorden te gebruiken, gelijk zij gebruiken, en dat uitdrukkelijk tegen de vermaning des gezands Pauli, die niet en wil, dat men tot de gemeente zal spreken in een vreemde taal, en die ook nutter acht, maar vijf woorden te spreken, die verstaanbaar, als tien duizend, die onverstaandelijk zijn.

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

2. Kritiek scholastiek.

Bij metafysica leest men:

metafysica, na aard-kunde, of na natuur-kunde, of achter natuurkunde. Het word ook overgezet boven aartkunde of boven natuurkunde, even al eens of daar nog enige kennisse konde zijn boven de kennisse vanden aart of natuur, dat is het geheel al. Daar en boven en betekent het woord meta niet boven, maar na, of achter, en huper betekent boven; zo dat als men boven natuurkunde wilde zeggen, so zoude men moeten zeggen huperphysica, en niet metafysica. Doch also daar maar een natuur is, en buiten die niets, zo kan daar ook niet meer als natuurlijke wetenschap zijn, en buiten die niets. Zo dat beide die woorden huperphysica, boven aartkunde, en metafysica, na-aartkunde, of achter aartkunde, van geen gebruik zijn. Aristoteles heeft enige boeken geschreven, dewelke metafysici boeken genoemd worden: doch ik kan daar niet uit bespeure, dat hij heeft willen te kennen geeven datter een boven natuurlijke wetenschap was: maar hij heeft maar met dat opschrift willen te kennen geven, dat die boeken, als doe mede behoorde tot de naturelijke wetenschap, in de rei moeste volgen achter de boeken van de naturelijke weetenschap. De naturelijke wijsheid is algemeen en begrijpt onder zich alle kunsten en wetenschappen en daarom kanse in veel delen gedeelt worden. zie fysica.

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

3. Kritiek Bijbel.

Bij bijbel leest men:

bibel, of bybel, een boek. Het woord bibel, is een bastaard Grieks woord, en betekent in 't algemeen een boek, 't zy wat voor een boek dat het is, al wast van reyntje de vos of uylen-spiegel. Door de God-geleerden word, alhoewel te onregt, om dat het woord die betekenis niet heeft, bibel genoemd de H. Schrift, of Schriften .

Wie de schrijvers zijn van de Joodschen schriften, kan men niet weten, enige der uitstekende Gods-geleerden menen, datse eenen Esdras uit meer Joodse schriften uitgeschreven heeft. Al de schriften van het nieuwe Verbond, zijn een geruyme tijd na de dood des Behouders of Saligmaakers geschreven, en een langen tijd daar na, in enige Kerkelijke vergaderingen van Opsienders en geestelijke by een vergadert, en voor Gods woord verklaart, en voor regelmatige schriften gehouden, als ook de schriften des ouden Verbonds. Dog een langen tijd daar na zijnder enigen wederom van andere Kerkelijke vergaderingen verworpen by my maar alleen voor de schrift gehouden word, 't welk wederom, in 't maken Dog daar is in de Schrift iets 't geen vast is en met de rede over-een-komt, 't welk ook van andere schriften, zoude stant grijpen: Maar de rest is voor ons onnut en idel en kan over zulks zonder zwaarigheyd wel

B. F. Spinoza Spinoza Kring Soest

verworpen worden. En ten waarde Schrift door geweld, van vuur en swaard, staande gehouden wierd, sy soude in 't kort vervallen.

4. Sarcasme.

Bij 'Ark' leest men:
de kist waarvan in de bijbel sprake is. Daarin zouden de dieren tijdens een grote watervloed gered zijn meende de schrijver. 't Zij die man vergeven, want hij wist niet beter of de aarde was plat en kon door een paar dagen regen onder water komen te staan. [...] ook kon hij slecht rekenen. Anders zou ik niet kunnen verklaren dat in een kist van maar 300 el lang, 50 el breed en 30 el hoog zo veel dieren en voedsel voor meer dan een jaar hebben gepast.

Bij 'Adoleren':
Reukwerk aansteken of verbranden. De joden en de oude heidenen hadden bij hun religieuze plechtigheden de gewoonte reukwerk of welriekende kruiden te verbranden. Wat een dwaasheid! Alsof God een mens was die men met een lekker geurtje of smaakje een plezier kan doen.'

Bij 'Juwelen':
Kleinoden. Zo noemen wij Nederlanders edelstenen en parels, omdat ze van kleine nood zijn: we hebben ze

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

nauwelijks nodig. Een gek wil nu eenmaal graag met belletjes lopen, en de vrouwen die van nature ijdel en trots zijn, vinden het fantastisch om zich met die rommel te behangen’.

Bij 'Gereformeerde religie':

Alhoewel dese Godsdienst (die ook dog te onregt Calvinische genoemd word) de naam heeft van herstelde of gezuiverde Godsdienst; ten dien aanzien, dat ze een weinig verandert is van de Roomse: zo mag ze nogtans die naam met regt niet voeren, om dat ze nog veel (trouwens al de andere Godsdiensten, die openlijk beleden worden, al mede) verschilt van een relijken Godsdienst, die op wijsheid, waarheid, en rede steunt. Want een Godsdienst zoude niet van node hebben, dat ze door magt, ban en zwaard staande gehouden word: gelijk al de andere Godsdiensten der wereld, die my bekent zijn, van node hebben, dat ze door magt, ban, zwaard, ijzer en vlam, galg en rad, staande gehouden worden. Elk wil zijn onbegrijpelijke geloofsstellingen met onverstand en geweld staande houden. Baart dat geen ellende in de wereld.

5. Kritiek op mysteries bij de godsdienst.

Bij 'Wonder' leest men;
mirakel, wonderwerk, wonderdaad. De Godgeleerden

B. F. Spinoza

Spinoza Kring Soest

willen dat een wonderwerk zal zijn iets 't geen tegen of boven de natuur geschied: 't welk vals is, want daar en kan niet tegen of boven de natuur geschieden. En Christus is dus geen Zoon Gods.

Bij 'Christus' leest men:

Besmeerde, (of op 't onduyts Gesalfde.) Een besmeerde is, die met enig welriekend boom-sap, of olie, een weinig besmeert werd, of begoten. By de Joden werden de Koningen, Voor-seggers en Heiligers, besmeert of begoten op 't hoofd, met een weinig welriekende olie, of smeering.

Bij 'Incarnatie':

een tijd-schrift, of tal-schrift. Hoe dit woord incarnatie, tijd-schrift of tal-schrift, kan betekenen, dat weet ik niet. Dan 't sal mogelijk daar van zijn, om dat wij de jaartellingen der geschiedenissen eenige eeuwen lang hebben beginnen te rekenen vande geboorte van een seker Joods mensch, Jezus, (dat is, Behouder) genaamt, 't welk nu geleden is by na 1667 jaar.

Het is niet uitgesloten dat daar in Culemborg Van Berkel een paar passages van *Ligt* heeft meegeschreven, omdat her en der in de noten van dat boek naar de Leviathan of naar Hobbes wordt verwezen. Van Berkel legde waarschijnlijk ook contact met de drukker Johannes van Eede in Utrecht om *Een Ligt* te laten

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

drukken. Deze Van Eede begon eraan, maar bij het elfde vel dat van de pers rolde begon hij zich zorgen te maken over de inhoud en hij stopte met persen.

Dit kwam Johannes Koerbagh ter ore en hij ging er heen om te proberen Van Eede over te halen om door te gaan. Toen dat niet lukte, vroeg hij het manuscript terug. Van Eede weigerde dat en hij meldde zich met het manuscript bij de schout in Utrecht. Die nam vervolgens contact op met Cornelis Witsen in Amsterdam. De Amsterdamse predikanten bogen zich erover en gezien de diepgaande kennis van het Hebreeuws, die er uit bleek, waren ze er van overtuigd dat zowel Johannes als Spinoza er een aandeel in had gehad. Johannes werd gearresteerd en er werd iemand met spoedbrieven naar de burgermeester in Culemborg gestuurd waarin werd verzocht Adriaan Koerbagh uit te leveren aan Amsterdam.

Adriaan was echter na de inbeslagname van de reeds gedrukte vellen al uit Culemborg gevlucht. Hij wist echter niet dat zijn broer was gearresteerd en gevangen zou blijven, zolang Adriaan zich niet zou melden.

Twee maanden later werd er een brief van een anoniem persoon op het stadhuis in Amsterdam bezorgd. Daarin stond dat hij wist waar Adriaan Koerbagh zich schuil hield en hij was bereid voor een grote som geld het adres te verraden. De schout wilde wel onderhandelen

B. J. Spinoza

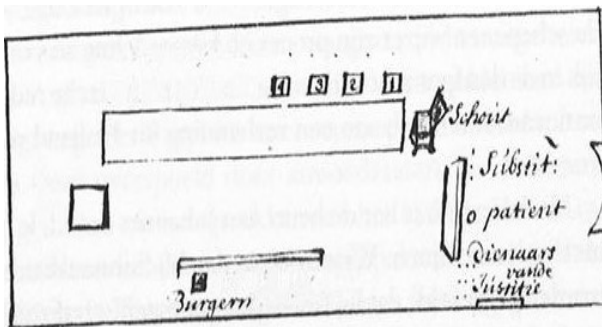
Spinoza Kring Soest

en bood 1500 gulden, maar de verrader eiste 2500 gulden plus nog eens 500 gulden als ook het manuscript in beslag kon worden genomen. Witsen liet zich echter niet chanteren en bleef bij de 1500 gulden, waarmee de verrader uiteindelijk morrend akkoord ging. Hij vertelde waar Adriaan zich in Leiden bevond en dat de sleutel van de voordeur op de richel er boven lag.

De schout begreep dat er met de grootst mogelijk spoed moest worden gehandeld, voordat Adriaan hier lucht van zou krijgen.

Er werd dan ook koortsachtig overlegd met de schout van Leiden en op voorwaarde dat die de helft van de bij de veroordeling opgelegde geldboete zou krijgen, lichtten ze de volgende dag Adriaan van zijn bed, sloegen hem in de boeien en werd hij uitgeleverd aan Amsterdam.

B. J. Spinoza

Spinoza Kring Soest

Adriaan werd verhoord door zes schepenen, waaronder twee goede vrienden van hem, die hem een warm hart toe droegen. Bovendien was zijn voogd Lambert Reijnst ook aanwezig.

Adriaan vertoonde tijdens het verhoor een selectief geheugenverlies om zijn broer en vrienden te beschermen.

Zijn stellige ontkenningen, dat hij niet wist hoe zijn broer over zijn ideeën dacht en dat hij geen contact met Spinoza had, kwamen echter ongeloofwaardig over net als zijn bewering dat hij weliswaar een paar keer de bijeenkomsten van de collegianten had bezocht, maar dat hij daar nooit zijn gedachten had uitgesproken. Hij speelde de vermoorde onschuld en stelde zich onderdanig op, maar hij was niet bereid om ook maar een letter uit *Bloemhof* of *Ligt* terug te nemen.

Met deze doorzichtigheid wekte hij geen sympathie op. De volgende dag werd Johannes verhoord en die zei zo weinig mogelijk, omdat hij niet wist wat ze uit Adriaan hadden gekregen en hij wilde voorkomen dat hij zijn broer zou compromitteren. Ook de twee daarop volgende dagen kregen de schout en de schepenen niets uit de beide broers. Ze hielden allebei hun kaken stijf op elkaar. Uiteindelijk kwam men gezamenlijk tot het vonnis.

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

Na enig overleg werd een paar dagen later dit vonnis voor Adriaan afgezwakt tot:

- 10 jaar rasphuis en daarna verbanning uit Amsterdam.
- 6000 gulden boete, waarvan een derde naar de schout ging, een derde voorde gerechtskosten was en een derde voor de armenzorg.
- Verbranding van alle uitgaven van de beide boeken.

Het doorboren van zijn tong en het afhakken van zijn rechter duim kwam te vervallen Ook de eis om verbanning uit geheel Holland en West Friesland werd afgewezen, uit angst dat er dan juist interesse in Koerbagh zou worden gewekt. Nu konden ze het geheel in de doofpot stoppen.

Voor Johannes luidde het vonnis:

- Binnenkamers geselen
- 12 jaar gevangenisstraf
- Een geldboete en het betalen van de gerechtskosten.
De hoogte van de geldboete is niet bekend.

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

Johannes beriep zich erop dat hij als predikant slechts door de kerkenraad veroordeeld kon worden, waarop het voor hem alleen bij het betalen van de gerechtskosten bleef.

Het blijft natuurlijk absurd dat een dergelijk vonnis werd uitgesproken voor het schrijven van twee boeken. Maar we moeten ons wel goed realiseren waar Koerbagh mee bezig was.

Het heikele punt was namelijk dat in 1653 het publiceren van sociniaanse boeken strafbaar was gesteld door de staten van Holland. En waarom?

Een van de belangrijkste punten waarmee de Socinianen de kerk tegen de haren instreken, was het ontkennen van de drieëenheid, het dogma dat God weliswaar één wezen is, maar tegelijk uit drie personen bestaat.

En daarnaast laten ze zien dat de bijbel een menselijke oorsprong heeft, dat de teksten van het Nieuwe Testament meer dan drie eeuwen na Jezus dood pas is vastgesteld en dat de bijbel alleen met geweld van de geestelijken al die tijd haar autoriteit heeft kunnen behouden. Kunt u zich voorstellen dat de boeken waarin dit werd beweerd in de 17e eeuw verboden werden?

En wat doet Koerbagh?

Die stort zich daar volledig op. Hij bestrijdt de leer van de drieëenheid met logische argumenten en schuift in

B. Spinoza

Spinoza Kring Soest

zowel *Bloemhof* als in *Ligt* de bijbel terzijde. Maar in tegenstelling tot zijn sociniaanse tijdgenoten John Locke en Isaac Newton schreeuwt hij dat van de daken. Bovendien jaagt hij met zijn bijtende sarcastische toon alle predikanten op de kast. Hij overtrad hiermee het verbod van de Staten van Holland en pleegde dus volgens de wet een misdaad. En daarbij liet hij ook nog zijn naamkaartje achter.

Vergelijk zijn ageren tegen bijvoorbeeld de drieëenheid maar eens met de voorzichtige manier waarop Spinoza hiermee omging. Die zegt over de drieëenheid wel hetzelfde, maar verpakt dat op een heel subtiele manier. Hij zegt hierover en nu citeer ik hem even letterlijk: *"De theologen gebruiken het woord 'persoonlijkheid' voor deze kwestie, maar wat zij daarmee bedoelen, ontgaat me, want ik kan geen helder en onderscheiden begrip van 'persoonlijkheid' vormen. Maar God zal het aan de zijnen onthullen, wanneer zij hem van aangezicht tot aangezicht zien"*.

In wezen beweert Spinoza dus precies hetzelfde als de Socinianen, maar de vrome taal, die hij hierbij gebruikt, maakt hem voor de justitie ongrijpbaar.

Spinoza had Koerbagh ook gewaarschuwd voor zijn voortvarendheid en hem gemaand voorzichtiger te zijn. Maar Koerbagh dacht dat het zo'n vaart niet zou lopen.

B. J. Spinoza

Spinoza Kring Soest

En eigenlijk was dit hele proces ook vooral bedoeld om te laten zien dat de gereformeerde kerk en de overheid - de kerk was immers ook voor de radicale kring een instrument waarmee de overheid gezag uitoefende - niet met zich liet sollen.

Ironisch genoeg hadden ze echter met een ding geen rekening gehouden. Omdat ze bewijsstukken nodig hadden, is voor het archief een exemplaar van het manuscript van *Ligt* bewaard gebleven. En daarmee hebben ze precies het tegenovergestelde bereikt van wat ze met dit proces voor ogen hadden. Adriaan zijn kostbare boeken zijn niet verloren gegaan en worden nu druk gelezen.

In eerste instantie was Adriaan naar het Rasphuis aan de Heiligenweg gebracht. Dit was een instelling voor

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

bedelaars en bedoeld als heropvoedingskamp. Er werd de hele dag Braziliaans hout geraspt wat als grondstof diende voor de verfindustrie. De houtstof was rood van kleur en plakte aan de bezwete naakte bovenlijven van de veroordeelden. Buitenlanders konden tegen betaling dit werk bezichtigen. Wie niet hard genoeg werkte werd als straf in een regenbak gezet, waarin men vervolgens water liet lopen. De veroordeelde kreeg een pomp waarmee hij moest proberen zich van de verdrinkingdood te redden. Hier komt dan ook de uitdrukking "pompen of verzuipen" vandaan.

Adriaan behoorde tot de elite en het rasphuis kende daarom ook een aparte plaats voor ontspoorde jongeren van respectabele ouders. In hoeverre het daar beter was is niet bekend.

Na zeven weken werd Adriaan overgeplaatst naar het Willige rasphuis op de IJgracht. Deze had de naam Willige gekregen omdat radeloze bedelaars zich in ruil voor onderdak en een bord eten vrijwillig voor dit werk meldden.

Waarschijnlijk heeft Lambert Reijnst er voor gezorgd dat Adriaan na zeven weken al overgebracht werd naar het Willige Rasphuis, dat bekend stond als minder zwaar. Dat die overplaatsing niet meteen bekend was blijkt uit het feit dat de kerkenraad hem na een paar maanden besloot op te zoeken in het Rasphuis aan de

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

Heiligenweg en hem daar niet aan troffen. Ze keerden dus onverrichter zaken huiswaarts. Blijkbaar maakten ze geen haast met te onderzoeken waar Koerbagh dan wel was, want pas een jaar later bezochten ze hem in het Willige Rasphuis. Daar hoorden ze van de binnenmoeder dat Adriaan aanvankelijk nogal een oproerkraaier was, maar de laatste maanden zienderogen verzwakte. Enkele dagen na hun bezoek overleed Adriaan op 36 jarige leeftijd aan de gevolgen van een longziekte, mogelijk door het stof van het Braziliaanse hout net zoals zijn vriend Spinoza later het slachtoffer zou worden van het ingeademde glasstof tijdens het lenzenslijpen.

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

Adriaan werd opgebaard in zijn ouderlijk huis. Toen op 15 oktober 1669 de kist het huis uit werd getild, verscheen er plotseling een pikzwarte kip die erop ging zitten en zich 'ondanks het wuiven der hoeden' niet liet weggagen. Iedereen concludeerde dat de kip uit naam van Satan Adriaans ziel kwam opeisen of dat het misschien wel de duivel zelf was.

B. J. Spinoza

Spinoza Kring Soest

Deel 2

Koerbagh en Spinoza

de benadering van de godsdienst

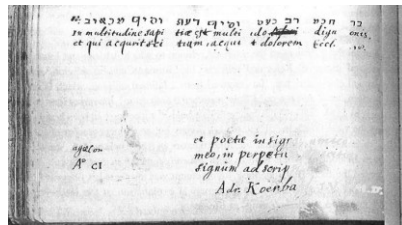
A black and white portrait of Johann Wolfgang von Goethe, showing him from the chest up, facing slightly to the left. He has dark, wavy hair and is wearing a light-colored coat with a high collar.

B. F. Spinoza Spinoza Kring Soest

2. Spinoza had als leerlingen: Johannes en Adriaan Koerbagh.

Meinsma zegt in zijn boek "Spinoza en zijn Kring" dat Spinozageen eenling is, maar wel de leraar van zijn kring was.

3. netwerk:

Frank Mertens inscriptie van Koerbagh in een album amicorum.

Uit brief 8 van Simon de Vries aan Spinoza:

Wat onze kring betreft, die gaat als volgt te werk: ieder van ons (maar ieder op zijn beurt) leest voor, verklaart volgens zijn opvatting en bewijst vervolgens alles, in overeenstemming met de volgorde van uw stellingen. Als dan het geval zich voordoet dat wij het niet eens kunnen worden vinden wij het van belang dat te noteren en aan u te schrijven, opdat ons daarover zo mogelijk meer licht wordt verschaft en wij onder uw leiding in staat zijn tegen bijgelovige godsdienstigen en christenen de

B. J. Spinoza

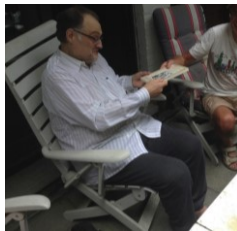
Spinoza Kring Soest

waarheid te verdedigen, ja het aanstormen van de hele wereld te weerstaan.

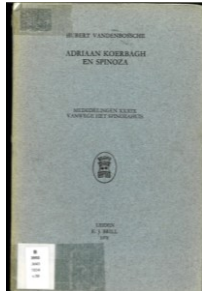
De kring had allerlei familiebetrekkingen en familie kon je vertrouwen en tegen hen vrijuit praten, zonder dat de overheid zich er mee kon bemoeien.

4. Eigenstandige denkers. Hubert Vandenbossche (1937-2016)

Vandenbossche was de eerste die na ruim 300 jaar weer aandacht aan de gebroeders Koerbagh schonk.

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

In tegenstelling tot Spinoza, die zijn waarschuwing Cauté zijn hele leven in zijn zegelring bij zich droeg, was Adriaan juist provocerend.

B. F. Spinoza

Spinoza Kring Soest

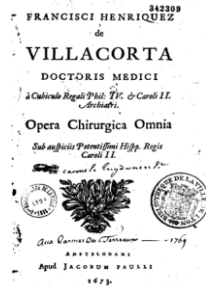

HISTORI- CORUM COLLECTIO

Prima.

Editio Secunda, priori editione multo emendatior & auctior

accedunt quaedam hactenus inedita.

Zoals in die tijd gebruikelijk was verschenen boeken ook onder gefingeerde titels. De overheid wist hier wel van, maar als je de vormen maar in acht nam, trad men niet op maar werden ze gedoogd.

Spinoza deed dat ook zoals hier boven te zien is. Zijn TTP verscheen in het Latijn en werd zogenaamd

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

uitgegeven door Kunrath en de plaats van drukken was Hamburg.

Koerbagh trok zich daar echter niets van aan en provoceerde door in het Nederlands uit te geven en zijn naamkaartje er aan te verbinden.

Het tweede verschil tussen hen was hun inhoudelijk denken over de godsdienst.

Legt men het TTP en Ligt naast elkaar dan is dat duidelijk te zien.

TTP inhoudsopgave:

Hoofdstuk 1

Over profetie.

Hoofdstuk 2

Over de profeten.

Hoofdstuk 3

Over de roeping van de Hebreëen en over de vraag of de gave der profetie in het bijzonder de Hebreëen eigen is geweest.

Hoofdstuk 4

Over de goddelijke wet.

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

Hoofdstuk 5

Over de reden waarom de ceremoniën zijn ingesteld en over het geloof in de verhalen, namelijk op welke wijze en voor wie dit noodzakelijk is.

Hoofdstuk 6

Over wonderen.

Hoofdstuk 7

Over de verklaring van de Schrift.

Hoofdstuk 8

Waarin wordt aangetoond dat de Pentateuch en de boeken Jozua. Richteren. Ruth. Samuël en Koningen niet authentiek zijn. Vervolgens wordt onderzocht of al deze boeken van de hand van meer schrijvers zijn of slechts van één, en van wie dan.

Hoofdstuk 9

Andere onderzoekingen aangaande dezelfde boeken, namelijk of Ezra er de laatste hand aan heeft gelegd, en vervolgens of de kanttekeningen die men in de Hebreeuwse handschriften aantreft, afwijkende lezingen zijn geweest.

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

Hoofdstuk 10

De overige boeken van het Oude Testament worden op dezelfde wijze onderzocht als de voorgaande.

Hoofdstuk 11

Onderzocht wordt of de apostelen hun brieven als apostel en profeet dan wel als leraar hebben geschreven. Vervolgens wordt uitgelegd waarin het ambt van apostel heeft bestaan.

Hoofdstuk 12

Over de ware oorkonde van de goddelijke wet en over de vraag in welke zin de Schrift heili wordt genoemd en in welke zin zij het woor van God heet; ten slotte wordt aangetoond da zij, voor zover zij het woord van God bevat, onbedorven tot ons is gekomen.

Hoofdstuk 13

Aangetoond wordt dat de Schrift geen andere dan zeer eenvoudige dingen leert en niets anders beoogt dan gehoorzaamheid; dat zij over de goddelijke natuur niets anders leert dan wat de mensen door een vast plan van leven kunnen navolgen.

B. F. Spinoza Spinoza Kring Soest

Hoofdstuk 14

Wat geloof is en wie gelovigen zijn; de grondslagen van het geloof worden bepaald; ten slotte wordt het geloof van de filosofie gescheiden.

Hoofdstuk 15

Aangetoond wordt dat de theologie niet dienstbaar is aan de rede noch de rede aan de theologie, en in welke zin wij gezag toekennen aan de heilige Schrift.

Het TTP is een wetenschappelijke analyse van hoe de godsdienst is ontstaan. Dat de verbeelding van de mens de universele oorzaak is van de religie. Verbeelding contra filosofische kennis is theologie contra filosofie. Filosofie heeft een andere ontstaansbron.

Spinoza onderzoekt de inhoud van de profetie door deze in de heilige boeken te analyseren. Niet alleen in de bijbel, maar ook in de Koran. Hij analyseert wat waar en niet waar is en komt tot de conclusie dat er helemaal geen sprake is van een specifieke roeping van de joden, dus dat zij niet tot het uitverkoren volk behoren.

Profetieën zijn algemeen menselijk verschijnselen en verschillen radicaal qua tijd en plaats. Maar ze zijn ook nuttig, want ze sporen aan tot gehoorzaamheid en naastenliefde. Zij maken de menselijke samenleving mogelijk.

B. F. Spinoza Spinoza Kring Soest

Een licht: inhoudsopgave

- 1 Wezen (Jehova) en de wereld
- 2 De Drie-eenheid
- 3 De Behouder die Jezus wordt genoemd
- 4 De Heilige Geest
- 5 Goed en kwaad
- 6 De godsdienst
- 7 De Heilige Schrift
- 8 Ketters en ketterij
- 9 De hemel
- 10 De hel
- 11 De orakels
- 12 Engelen: de boodschappers die men goede geesten noemt
- 13 Duivels: de lasteraars of tegenstanders die men kwade geesten noemt
- 14 Spokerijen en geestverschijningen
- 15 De wijzen of tovenaars
- 16 De wonderen

Licht is ook een theologisch politiek verhaal, maar de filosofische benadering gaat uit van de rede en de taal. Innerlijke rede vertaalt zich in de taal. Daarom gaat Koerbagh ook zo tekeer tegen bastaardwoorden, die de mensen op het verkeerde been zetten. Hij vecht voor helder taalgebruik, omdat die bij iedereen bekend is.

B. Spinoza Spinoza Kring Soest

Zijn filosofische benadering omschrijft hij als volgt:

Methode:

Het redeneren, zeggen de logici, bestaat uit twee soorten: de innerlijke en de uiterlijke redenering. Het innerlijk redeneren is de rede of het denken, dat wil zeggen de geestelijke activiteit waarmee de objecten en hun namen worden begrepen.

Omdat wij ons hebben voorgenomen met Gods zegen de voornaamste kwesties aangaande theologie en godsdienst schriftelijk te behandelen, waarbij we onze innerlijke redeneringen daarover aan onze landgenoten willen overbrengen, hebben we ervoor gekozen de taal te gebruiken die aan iedereen bekend is of zou moeten zijn.

Uitgangspunt: Godsbegrip

Ons eerste onderwerp zal zijn Wezen, Jehova in het Hebreeuws. Dit betekent eenvoudig, enig, eeuwig, oneindig, nooit begonnen, overal tegenwoordig, onafhankelijk, onveranderlijk, alwetend, almachtig en oppervolmaaktst. Dit Wezen, dat wij God noemen – een woord dat (enigszins gewijzigd) afstamt van een Oudnederlands samengesteld woord, i od, dat ‘die hoog’ betekent –, is oneindig.

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

Def. Spinoza: Het is in alle eeuwigheid alles in alles of het wezen van alle bestaanswijzen geweest, en het bestaat uit oneindig veel eigenschappen waarvan elke oneindig is in zijn soort.

Eenheid van theologie en filosofie

Als iemand mij tegenwerpt dat dit alleen waar is in de filosofie en niet geldt voor de theologie, dan zeg ik dat het niet in strijd is met de Schrift waaraan de theologie volgens de theologen moet worden ontleend – en dus is het net zo waar in de theologie als in de filosofie. Bovendien is alles wat waar is in de filosofie ook waar in de theologie. En dit moet ook wel, want de echte en ware theologie (en alle theologische waarheid) ressorteert ook onder de filosofie en maakt er deel van uit, omdat de filosofie ook de volmaakte kennis van God omvat.

Tegenwerping: Gen 1:1

Ik zal bewijzen dat mijn interpretatie overeenkomt met de betekenis van de woorden en ook met de kern van de zaak Beresjiet bestaat uit twee woorden, waarbij be betekent ‘in’ en resjiet betekent ‘voornaamste’; het oorspronkelijke of stamwoord rosj betekent ook ‘hoofd, voornaamste, opperste’. Hoofd verwijst doorgaans, zoals iedereen weet, naar het voornaamste of opperste deel

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

van iets. De Bijbeltekst verwijst hier daarom niet naar een begin, of naar tijd, maar naar het voornaamste.

De eigenlijke betekenis van het woord ‘scheppen’ is immers bekend genoeg. En wie deze niet kent, gaat maar naar de keuken en hij zal zien hoe de keukenmeid met een grote pollepel de pap uit de pot schept of hoe de werkmeid met een schepper of emmer het water uit de bak of put schept.

Socianisme: geen drieëenheid

Trinitas, drie-eenheid: zo wordt dit woord door de theologen in het Nederlands vertaald. Zij gebruiken het ten onrechte in de theologie ...

1. Maar eerst geven we de betekenis van het woord ‘persoon’: een masker of gemaskerd gezicht, of een toneelspeler. Beide doen anders voor dan ze in werkelijkheid zijn. Een toneelspeler verbeeldt in het ene stuk een koning, in een ander stuk een slaaf. Het kan natuurlijk niet van Wezen worden gezegd dat er drie van zulke personen in zouden zijn. Onredelijk en dus niet in bijbel.

2. Is het ook mogelijk dat er in één op zichzelf staand wezen drie op zichzelf staande wezens zijn – al is dat voor mij in tegenspraak met zichzelf. Want er is maar één op zichzelf staand wezen, dat is Wezen of alles in

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

alles, dus hoe kunnen er dan drie zijn?
Of willen de theologen dat het woord substantia, dat zij en ook anderen –verkeerd en ten onrechte – in het Nederlands vertalen als zelfstandigheid, overeenkomt met het Griekse woord hypostasis, dat letterlijk ‘onderstaanlijkheid’ of ‘onderstandigheid’ betekent? Inderdaad komt substantia daarmee volgens mij overeen, want ik zou substantia (dat een afleiding is van substare) niet anders kunnen uitleggen dan als onderstandigheid en niet als zelfstandigheid – wat in het Latijn ipstantia of ipsastantia zou zijn. Dus zijn er oneindig veel onderstandigheden in Wezen, en geen drie.

3. Men zal mij echter zeggen dat daar sprake is van drie en men zal ook wel de bijbelteksten tegenwerpen waar gezegd wordt dat men zal dopen in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.

Om kort te zijn, vraag ik maar: waar staan ergens in de Schrift de woorden ‘er is één God en drie personen’? Of, zoals zij het woord ‘personen’ gewoonlijk vertalen, drie substanties of bestaanswijzen? Nergens toch? Sterker nog, ook al stond die formulering op tien plaatsen in de Schrift, dan was en bleef het een logische tegenspraak, om de bovenvermelde redenen.

B. J. Spinoza Spinoza Kring Soest

Jezus.

Jesjoeah of Jezus, Behouder, zaligmaker, is hij die iemand behoudt, zalig of gelukkig maakt. We zullen onderzoeken wat behouden betekent en op hoeveel verschillende manieren iemand kan worden behouden of gered. Men zegt dat iemand wordt behouden als hij gered wordt uit een levensgevaarlijke situatie, of het nu gaat om verdrinking of brandgevaar, of dat hij in handen van moordenaars was gevallen of op enige andere manier in doodsgevaar verkeerde.

Waarom is Jezus de redder?

Nu wij een paar manieren hebben besproken waarop de mens lichamelijk gered kan worden en gezien hebben waar het behoud van de ziel in bestaat, gaan we onderzoeken op welke manier men de Behouder (Jezus), over wie in de Schrift wordt verteld, een Behouder noemt en in hoeverre men hem nog steeds onze Behouder kan noemen – en ook of de wijze waarop hij mensen redde niet gelijk is aan wat ik de allerbelangrijkste wijze van behouden noemde.

De reden die wordt gegeven is dat hij zijn volk van z'n dwalingen zal verlossen. Wat is dat anders dan mensen te onderwijzen, zodat ze de onwetendheid achter zich laten en tot kennis, wijsheid, verstand en rede komen,

B. Spinoza

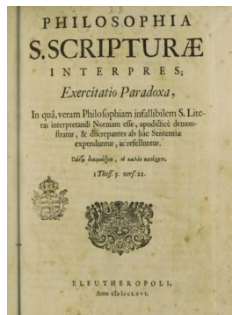
Spinoza Kring Soest

waarin het grootste geluk of het eeuwig leven bestaat? Want die uitdrukking kan redelijkerwijs geen enkele andere betekenis hebben. En dat was zeker het streven van de Behouder, aangezien de Schrift duidelijk maakt dat hij het volk onderwees en onderrichtte. Want het eerste dat hij het volk verkondigde, was 'komt tot gezond verstand' of 'wordt wijs'. Het woord dat hij gebruikt, heeft beide betekenissen en wordt ook vertaald met 'bekeert u'.

Koerbaghs ideeën over de godsdienst vindt men vindt men ook bij Spinoza's vriend:

Lodewijk Meijer

Onder de naam 'wijsbegeerte' verstaan wij niet de meningen of vermoedens omtrent de natuur die de

B. Spinoza

Spinoza Kring Soest

goddelijke Plato of de grote Aristoteles bedacht heeft', maar die van Descartes. Deze is de ware kennis die de rede vrij van elk vooroordeel, ondersteund door het natuurlijk licht en het verstand, bijgestaan door de studie, de toepassing, de praktijk, de ervaring en het gebruik van de dingen, onthult. Zij gaat uit van onveranderlijke en evidente beginselen en plaatst zich in het licht van de waarheid door middel van wettige afleidingen en onweerlegbare bewijzen, die helder en onderscheiden worden gekend.

Wat heeft de filosofie voor de mens betekend? Door de filosofie heeft men niet alleen het eigen geluk gevonden, maar zijn ook maatschappelijke verschillen en twisten opgelost.

Descartes in de interpretatie van Spinoza

Voegh hier by dat 'er geen kleyne hoop verschijnt dat de heerschappy der Philosophie in dese tijden [...] door anderen, die sijn voetstappen sullen willen navolgen, wijdt en breedt uitgebreidt en zodanige dingen van Godt, van de redelijcke ziel, van der menschen opperste gelucksaligheyt, en van diergelijcke andere dingen, tot verkryging van 't eeuwigh leven behoorende, in 't licht gebracht sullen worden', dat 'Christus kerck dus lang verdeelt, en door gedurige twisten en verdeeltheden

B. F. Spinoza

Spinoza Kring Soest

*gescheurt sich weer op een sachte wijze in vriendschap
en liefde mach vereenighen en te samen komen.*

Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen Spinoza en Koerbagh?

overeenkomst en verschil

geen persoonlijke God	antropologisch kader
geen metafysica en theologie	godsdienst natuurlijk (S) godsdienst gebaseerd op vooordeel en machtsmisbruik (K)
religieus	Verlichting is goed bestuur dat het risico tot bijgeloof verkleint (S) Verlichting geeft mogelijkheid de redelijke godsdienst onder het volk te verspreiden (K)

B. J. Spinoza

Spinoza Kring Soest

Soest, 19 oktober 2019

© *Gonny Pasman - Sakkers*

Gescreend en goedgekeurd door prof. Henri Krop